

<http://hallofpeople.com/gr/bio/Ηράκλειτος.php>

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

Λίγα Λόγια για το Φιλόσοφο

Γεννήθηκε στην Έφεσο, γιος του Βλόσωνος με καταγωγή από βασιλική οικογένεια και ήταν σ' όλο το βίο του αντίπαλός του όχλου και της δημοκρατικής παράταξης. Υποχρέωσε σε παραίτηση τον αντίπαλο της ολιγαρχίας Μελανκόμα και εναντιώθηκε στην (αποτυχημένη) ιωνική εξέγερση των δημοκρατικών κατά των Περσών. Για τους Εφέσιους συμπολίτες του που εξόρισαν τον καλύτερο Εφέσιο, τον Ερμόδωρο, έλεγε ότι πρέπει να κρεμαστούν όλοι αυτοβούλως και να παραδώσουν την πόλη στους ανήλικους. Οι δημοκρατικοί Εφέσιοι αποφάσισαν την εξορία του Ερμόδωρου με το σκεπτικό ότι, από τους Εφέσιους δεν μπορεί να υπάρχει ένας καλύτερος των άλλων και, αν υπάρξει, όχι στην Έφεσο και όχι μεταξύ των Εφεσίων! Ο Ηράκλειτος απαντούσε ότι ένας είναι σημαντικότερος από 10.000, αν αυτός είναι ο καλύτερος. Καλύτερος είναι δε εκείνος που προτιμάει την υστεροφημία από την παροδική δόξα.

Η φιλοσοφική αντίληψη του Ηράκλειτου ήταν αντίθετη με την παραδοσιακή θρησκεία και στηριζόταν στις αριστοκρατικές αρχές. Το αντικείμενο της φιλοσοφίας του δεν είναι η υλική αρχή αυτού του κόσμου αλλά ο εσωτερικός ρυθμός, ο Λόγος για τον οποίο ο κόσμος κινείται και ρυθμίζεται. Ο Ηράκλειτος είναι ο φιλόσοφος

του αιώνιου γίνεσθαι. Η κίνηση αυτή του γίνεσθαι εκφράζεται με την συνεχή ροή του ποταμού που ολοένα ανανεώνεται. Μέσα στον Λόγο, ο Ηράκλειτος, δένει ένα μόνο υλικό στοιχείο, το πυρ. Η ύπαρξη του πυρός δημιουργεί μαζί με τον Λόγο ένα κόσμο άπειρο, άναρχο, ανώλεθρο, αυτορυθμιζόμενο που μετατρέπεται σε ποικίλες μορφές. Ο κόσμος αυτός είναι η αρμονία των αντιθέσεων. Οι αντιθέσεις δημιουργούν την ενότητα των πάντων με τη σύνθεση τους.

Πολλές από τις δραστηριότητές του Ηράκλειτου ήταν αινιγματικές και η φιλοσοφία του ερμηνευόταν δύσκολα, γι' αυτό ονομάστηκε «σκοτεινός φιλόσοφος». Όταν παρουσιάστηκε στο σώμα του υδρωπικία, χώθηκε στην κοπριά ενός βουστασίου, ώστε η εκλυόμενη θερμότητα να απορροφήσει τα υγρά από το σώμα του. Σ' αυτή την κατάσταση πέθανε σε ηλικία 60 ετών. Από το έργο του «Για τη φύση» διασώθηκαν μόνο αποσπάσματα. Όταν ο Σωκράτης διάβασε το έργο του Ηράκλειτου είπε «... αυτά που κατάλαβα είναι σπουδαία, νομίζω όμως ότι είναι εξίσου σπουδαία και αυτά που δεν μπόρεσα να καταλάβω». Το γνωστότερο από τα αποφθέγματα του Ηράκλειτου «τα πάντα ρει», αποδόθηκε σ' αυτόν από τον Πλάτωνα, δεν βρέθηκε όμως σε κάποιο από τα διασωθέντα αποσπάσματα του έργου του.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

όπως την έγραψε

ο ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ

(1) Ο Ηράκλειτος, γιος του Βλόσωνος, ή κατ' άλλους του Ηράκωντος, γεννήθηκε στην Έφεσο. Ήταν σαράντα χρονών κατά την εξηκοστή ενάτη Ολυμπιάδα. Ήταν άνθρωπος μεγαλόψυχος υπερβολικά αλλά και υπερόπτης, όπως φαίνεται κι από το σύγγραμμά του, όπου λέει: «Πολυμαθίη ... Εκαταίον»

(2) Έλεγε επίσης «ύβριν ... πυρκαϊήν» και «μάχεσθαι... τείχεος» Επικρίνει και τους Εφέσιους, γιατί εξόρισαν τον φίλο του Ερμόδωρο, λέγοντας «άξιον ... μετ' άλλων». Όταν αυτοί του ζήτησαν να νομοθετήσει, έδειξε περιφρόνηση, διότι είχε πια επικρατήσει φαύλο πολίτευμα στην πολιτεία.

(3) Αποτραβήχτηκε στο ιερό της Αρτέμιδος κι έπαιζε με τα παιδιά αστραγάλους. Όταν μαζεύτηκαν τριγύρω του οι Εφέσιοι, τους είπε:«Γιατί απορείτε, άθλιοι; Μήπως δεν είναι προτιμότερο να παίζω παρά να ασχολούμαι με την πολιτεία σας;» Στο τέλος έγινε μισάνθρωπος, πήρε τα βουνά και ζούσε εκεί πέρα, τρώγοντας φυτά και χόρτα. Από αυτό όμως έπαθε υδρωπικία. Κατέβηκε στην πόλη και ρωτούσε αινιγματικά τους γιατρούς, αν μπορούσαν μετά από βροχερό καιρό να φέρουν ξηρασία. Εκείνοι δεν καταλάβαιναν, κι αυτός πήγε και χώθηκε σ' ένα βουστάσιο, ελπίζοντας πως με τη ζεστασιά της κοπριάς θα εξατμίζονταν τα υγρά. Ούτε όμως έτσι κατάφερε τίποτα, και πέθανε σε ηλικία εξήντα χρονών.

(4) Ο Έρμιππος λέει γι' αυτόν ότι είπε στους γιατρούς αν μπορεί κάποιος να του αδειάσει τα έντερα και ν' αφαιρέσει το υγρό όταν του είπαν πως αυτό δεν γίνεται, κάθισε στον ήλιο και είπε στους δούλους του να τον σκεπάσουν με κοπριά. Έτσι λοιπόν μέσα στη βασανιστική αυτή κατάσταση πέθανε την άλλη μέρα και θάφτηκε στην αγορά. Ο Νεάνθης ο Κυζικηνός λέει πως, επειδή δεν μπόρεσε να βγάλει από πάνω του τις κοπριές, έμεινε εκεί, κι έτσι όπως άλλαξε κι έγινε αγνώριστος, τον έφαγαν τα σκυλιά.

(5) Από παιδί προκάλεσε τον θαυμασμό. Όταν ήταν νέος έλεγε πως δεν γνωρίζει τίποτα, ενώ όταν ανδρώθηκε έλεγε ότι ήξερε τα πάντα. Δεν μαθήτευσε κοντά σε κανέναν δάσκαλο, αλλά είπε πως ερεύνησε τον εαυτό του κι έμαθε τα πάντα απ' τον εαυτό του. Ο Σωτίων πάντως αναφέρει ότι μερικοί είπαν πως παρακολούθησε μαθήματα του Ξενοφάνη επίσης λέει ότι ο Αρίστων στο «Περί Ηρακλείτου» αναφέρει ότι αυτός θεραπεύτηκε από την υδρωπικία και πέθανε από άλλη αρρώστια. Το ίδιο αναφέρει και ο Ιππόβοτος. Το βιβλίο που αποδίδεται σ' αυτόν είναι ως προς το κύριο περιεχόμενο του «Περί φύσεως», αλλά διαιρείται σε τρεις πραγματείες: στη σχετική με το σύμπαν, με την πολιτική και τη θεολογία.

(6) Το αφιέρωσε στο ιερό της Αρτέμιδος, όπως λένε μερικοί, φροντίζοντας να το γράψει με τρόπο αρκετά ασαφή, για να το κατανοήσουν μόνο οι ικανοί και να μη περιφρονηθεί εξαιτίας της λαϊκής έκφρασής του. Ο Τίμων τον περιγράφει ως εξής: «Ανάμεσά τους αναπήδησε ο Ηράκλειτος, που έκραζε σαν κούκος, λοιδορούσε τον όχλο και μιλούσε αινιγματικά». Ο Θεόφραστος λέει ότι λόγω της μελαγχολίας του άφησε κάποια μέρη του έργου του ημιτελή, ενώ σε άλλα εκφράζει αντιφατικές απόψεις. Ο Αντισθένης στις «Διαδοχές» αναφέρει ως ένδειξη της μεγαλοψυχίας του το ότι παραχώρησε στον αδελφό του τον τίτλο

του βασιλέα. Το σύγγραμμά του απέκτησε τόση φήμη, ώστε δημιουργήθηκε από αυτό φιλοσοφικό ρεύμα, τα μέλη του οποίου ονομάστηκαν Ηρακλείτειοι.

(7) Οι γενικές απόψεις του ήταν οι εξής: Τα πάντα δημιουργούνται από το πυρ, και διαλύονται πάλι σ' αυτό. Όλα γίνονται σύμφωνα με τους νόμους της ειμαρμένης, και τα όντα έρχονται σε αρμονία με τις αντίθετες κινήσεις. Τα πάντα είναι γεμάτα από ψυχές και από θείκα όντα. Μίλησε ακόμα και για όσα συμβαίνουν στο σύμπαν και είπε ότι το μέγεθος του ήλιου είναι τόσο όσο φαίνεται. Επίσης είπε «Ψυχής... έχει»· Ονόμαζε την οίηση ιερά νόσο (επιληψία) ενώ για την όραση έλεγε ότι ψεύδεται. Στο σύγγραμμά του εκφράζεται μερικές φορές ξεκάθαρα και με σαφήνεια, έτσι που και ο πιο αργόστροφος εύκολα τον καταλαβαίνει και νιώθει ψυχική αγαλλίαση' η βραχύτητα της έκφρασης και η βαρύτητα της ερμηνείας του είναι ασύγκριτες.

(8) Ειδικότερα οι πεποιθήσεις του είναι οι εξής: Το πυρ είναι στοιχείο και τα πάντα είναι μεταβολή του πυρός και γίνονται με αραίωση και πύκνωση δεν εκθέτει όμως τίποτα με σαφήνεια. Τα πάντα γίνονται σύμφωνα με αντιθέσεις, και τα πάντα ρέουν σαν ποτάμι· Το σύμπαν είναι πεπερασμένο και ο κόσμος ένας. Γεννιέται από το πυρ και καταλήγει πάλι στο πυρ σύμφωνα με καθορισμένα χρονικά διαστήματα που εναλλάσσονται αιώνια, κι αυτό συμβαίνει σύμφωνα με την ειμαρμένη. Από τα αντίθετα, αυτό που οδηγεί στη γένεση ονομάζεται πόλεμος και έρις, ενώ αυτό που οδηγεί στην εκπύρωση λέγεται συμφωνία και ειρήνη. Η μεταβολή είναι οδός προς τα πάνω και προς τα κάτω, και ο κόσμος δημιουργείται σύμφωνα με αυτήν.

(9) Γιατί το πυρ όταν συμπυκνωθεί υγροποιείται και όταν οι σταγόνες πυκνώσουν γίνεται το ύδωρ. Όταν το ύδωρ πήξει, μεταβάλλεται σε χύμα. Αυτή είναι η οδός προς τα κάτω. Το χύμα πάλι υγροποιείται και απ' αυτό σχηματίζεται το ύδωρ και απ' αυτό τα υπόλοιπα, ανάγοντας σχεδόν τα πάντα στις θαλάσσιες αναθυμιάσεις. Αυτή είναι η οδός προς τα κάτω. Αναθυμιάσεις γίνονται και από τη γη και από τη θάλασσα. Οι θαλάσσιες είναι φωτεινές και καθαρές, οι γήινες σκοτεινές. Το πυρ αυξάνεται από τις φωτεινές, το υγρό από τις άλλες. Δεν διασαφηνίζει ποια είναι η φύση αυτού που περιέχει τα πάντα. Λέει όμως ότι μέσα του υπάρχουν σκάφες, με την κοίλη πλευρά τους στραμμένη προς εμάς, μέσα στις οποίες συγκεντρώνονται οι φωτεινές αναθυμιάσεις και σχηματίζουν τις φλόγες. Αυτές οι σκάφες είναι τα άστρα,

(i) Κατ' εξοχήν φωτεινή και θερμή είναι η φλόγα του ήλιου. Τα άλλα αστέρια απέχουν πολύ από τη γη και για τούτο φωτίζουν και θερμαίνουν λιγότερο, ενώ η σελήνη, που είναι πιο κοντά στη γη, διασχίζει τη μη καθαρή περιοχή. Ο ήλιος όμως κινείται σε τόπο διαυγή και αμιγή και κρατάει από εμάς συμμετρική απόσταση. Γι' αυτό φωτίζει και θερμαίνει περισσότερο. Έκλειψη ηλίου και σελήνης συμβαίνει όταν οι σκάφες στρέφονται προς τα πάνω. Οι μηνιαίες φάσεις της σελήνης οφείλονται στο ότι η σκάφη περιστρέφεται σιγάσιγά γύρω από τον εαυτό της. Η ημέρα και η νύχτα, οι μήνες και οι εποχές του έτους, τα χρόνια, οι βροχές, οι άνεμοι και τα όμοιά τους δημιουργούνται σύμφωνα με τις διάφορες αναθυμιάσεις,

(11) Η φωτεινή αναθυμίαση, όταν αναφλέγεται στον κύκλο του ήλιου, δημιουργεί την ημέρα, ενώ, όταν επικρατεί η αντίθετη, δημιουργεί τη νύχτα. Όταν από το φωτεινό αυξάνεται το θερμό, γίνεται καλοκαίρι, ενώ όταν από το σκοτεινό πλεονάζει το υγρό, γίνεται χειμώνας. Σύμφωνα με τα παραπάνω αιτιολογεί και τα υπόλοιπα. Για τη φύση της γης δεν διατυπώνει καμιά άποψη, ούτε όμως και για τις σκάφες. Αυτές ήταν οι θεωρίες του. Τα σχετικά με τον Σωκράτη και όσα είπε όταν διάβασε το βιβλίο του Ηράκλειτου, που του είχε φέρει ο Ευριπίδης, σύμφωνα με τον Αρίστων, τα αναφέραμε στο κεφάλαιο για τον Σωκράτη.